

Hitler vroeg of laat in het westen tot de aanval zou overgaan. Zou dat dan niet ook een aanval op Nederland worden? En was het dan geen eis van wijs beleid, om samen met België, Frankrijk en Engeland *tevoren* een zekere mate van coördinatie in het militair beleid tot stand te brengen? Het zou een coördinatie zijn die van Duitslands aggressie uitging, daar als het ware op vooruitliep en in die aggressie ook haar verklaring en rechtvaardiging zou vinden. De strekking van het neutraliteitsbeleid was, 's lands veiligheid zo goed mogelijk te waarborgen en daarmee zijn hoogste belangen te dienen. Vergden die belangen niet ook, dat men dat beleid met geheime afspraken combineerde die van een totaal andere situatie uitgingen – een situatie evenwel, waardoor men zich niet mocht laten verrassen? Zouden zulke afspraken wel een reële bedreiging voor Duitsland inhouden? Zou hun enig effect niet veeleer zijn dat het voor een *aanvallend* Duitsland moeilijker zou worden om zijn verfoeilijke doeleinden te bereiken en mocht men dat niet als verstandig en rechtmatig handelen aanmerken?

Een generatie later op een bepaalde periode terugziend, is het niet moeilijk, de beleidsvragen te formuleren die men toen had *behoren* te stellen. Wij zijn geneigd, de vragen die wij zojuist onder woorden brachten, als wezenlijk te beschouwen; wij menen ook dat zij, met uitzondering van de voorlaatste, bevestigend beantwoord moeten worden – anders gezegd: *hadden* moeten worden. Daar moeten wij aan toevoegen dat uit niets blijkt dat die vragen in de ministerraad ooit aan de orde gesteld zijn. Geen wonder! De Geer zou driftig zijn lorgnet afgezet en stellig betoogd hebben dat hij geen moment bereid was, onder zijn voorzitterschap een discussie toe te staan die hij als ongepast en levensgevaarlijk beschouwde. De ministers van Kleffens en Dijkhoorn hadden in zekere zin samen een stap in de goede richting gezet toen zij na het november-alarm besloten, bij de gezantschappen te Brussel, Parijs en Londen gesloten brieven te deponeren die, bij een Duitse aanval geopend, de Geallieerde hulpverlening zouden bevorderen. Misschien mocht men van de minister van buitenlandse zaken niet vergen dat juist hij het initiatief nam tot verdergaande stappen: ze zouden hem in zijn ambtelijke contacten met Duitsland in een moeilijke positie gebracht hebben. Eerder viel dat initiatief te verwachten uit de kring der hoge militairen.

Anders dan de burger-ministers waren deze hoge militairen gewend, in begrippen van oorlog en strijd, van aanval en verdediging te denken. Diegenen hunner die de Duitse militaire publikaties over de eerste wereldoorlog gevolgd hadden, wisten dat men in de buurstaat tot de conclusie gekomen was dat men in augustus '14 een strategische fout van de eerste orde gemaakt had door, Nederland ontziende, het aanvalsfront in het westen smaller te maken dan mogelijk was. Wie er bij die Nederlandse hoge militairen van